

I samtale med **Luther og Grundtvig**

Fire oplæg til samtale i anledning af 500-års reformationsjubilæet i 2017



INGRID ANK
GRUNDTVIG-AKADEMIET

I samtale med **Luther og Grundtvig**

Fire oplæg til samtale i anledning af 500-års reformationsjubilæet i 2017

AF INGRID ANK, AKADEMILEDER GRUNDTVIG-AKADEMIET

Når vi i Danmark har en lidt anden opfattelse af Martin Luther end man fx har i Luthers hjemland, Tyskland, eller i Sverige, skyldes det nok især N.F.S. Grundtvig. For Grundtvig var både stærkt påvirket af og stærkt kritisk over for (nogle af) Luthers tanker og har samtidig haft enorm indflydelse på både kirken og samfundet i Danmark. Vi har altså Luther i Grundtvigs fortolkning.

Gennem disse fire oplæg til samtale kommer man via Luther og Grundtvig frem til at diskutere nogle helt grundlæggende spørgsmål, som både Luther og Grundtvig var optaget af. Men nogle gange med forskelligt resultat.

KAPITEL 1

Om hvad reformationen var et opgør med, og hvorfor vi fejrer den

KAPITEL 2

Om hvad sandhed er, og hvad tro er, og om man kan finde vished for sin tro

KAPITEL 3

Om politisk frihed og åndelig frihed, og om hvad der får et samfund til at hænge sammen

KAPITEL 4

Om mennesket og hvad det er for en størrelse

I samtale med Luther og Grundtvig

København 2017

Udgivet af
Grundtvigsk Forum, Vartov
Farvergade 27
1463 København K

www.grundtvig.dk

© Grundtvig-Akademiet og Ingrid Ank

Layout: Rosendahls a/s

Forsideillustration: Jannie Sørensen

Hvad er det egentlig, vi fejrer?

Reformationen er en historisk begivenhed med en vidtrækkende betydning. En betydning, der rækker helt frem til i dag. Samtidig diskuteres det stadig, hvad det så lige præcis er, reformationen har betydet – for vores samfund, kultur, tro og menneskesyn. 2017 er 500-året for reformationens begyndelse og dermed en ny anledning til at diskutere reformationens betydning. Men det er slet ikke første gang, den diskussion opstår. I 1817 var præsten (og digteren, siden også politiker) N.F.S. Grundtvig med til at diskutere, hvad reformationen gik ud på, og hvad Martin Luther havde villet. Han påstod, at Luther blev misforstået.

REFORMATIONEN SPARKES I GANG

Hvordan var vejret i Wittenberg den 31. oktober 1517? Hvilke lyde var der i gaderne i den tidlige morgen? Og hvem vidste, at fra den dag ville verden blive en anden?

Den 31. oktober 1517 slog den tyske teolog Martin Luther 95 teser mod pavekirkens afladshandel op på slotskirkedøren, så alle i byen kunne se hans protest mod kirkens magtmisbrug. I hvert fald ifølge legenden. I virkeligheden skrev Luther de 95 teser som et oplæg til en akademisk diskussion med sine kolleger, for Luther var nemlig doktor og underviste i teologi på universitetet. Det var ikke ment som en åben og fuldt offentlig protest. Men det blev det. Det blev til *reformationen*.

Og hvad er så reformationen? Reformationen er en af de historiske begivenheder, som en velopdragen skoleelev skal kunne huske fra sin historieundervisning. Den er i liga med Columbus' opdagelse af Amerika og Den franske revolution. Reformationen er nemlig en af de der historiske 'verden blev en anden'-begivenheder. Da Columbus opdagede Amerika blev verden en anden (fx ca. dobbelt så stor, vel også for indianerne). Da borgerne i Paris råbte frihed, lighed og broderskab og huggede hovedet af kongen, blev verden en anden. Og også med reformationen blev verden en anden.

Hvordan den blev en anden, og hvor meget den blev en anden, diskuterer vi stadig. Og også hvad det var for en verden, der blev en anden. Måske kan man nemlig sige, at også menneskets *indre verden* blev en anden?

1517 er altså begyndelsen på reformationen. Man kan også sige, at det er 1520. For i 1520 skrev Luther tre af sine vigtigste skrifter: *Til den tyske adel, Om et kristent menneskes frihed* og *Om kirkens babyloniske fangenskab* (de 95 teser er selvfølgelig også vigtige – verdensomvæltende vigtige – men egentlig også temmelig kedelig læsning).

Det sidste skrift handler kort fortalt om, at kirken (altså hele kirken, dvs. hele kristendommen) ifølge Luther er i en midlertidig undtagelsestilstand (et fangenskab), fordi paven og biskopperne har alt for meget magt, og fordi de misbruger deres magt til at gøre kirken til nærmest præcis det modsatte af, hvad den ifølge Luther skal være.

Paven svarer igen på Luthers skrift ved at udstede en ‘bulle’ (ja, det hedder det altså), der siger, at Luther er bandlyst (udelukket fra kirken), hvis ikke han trækker sine skrifter tilbage og siger, at han ikke mente det.

Var det slemt at være bandlyst? Ja, det var temmelig slemt. For hvis man blev udelukket fra kirken, så røg man med garanti i helvede. Men det var jo lige præcis det, Luther protesterede imod, altså at paven sådan skulle have magt til at sende menneskets sjæle den ene eller anden vej. Og selvom Luther var bange for helvede, så var han tydeligvis ikke bange for paven. Han stillede sig nemlig op foran Wittenbergs byport (i gamle dage foregik vigtige ting altid foran byporten) og satte ild til pavens bulle. “En historisk dag,” ville en nyhedsjournalist på TV2News nok have kaldt det. Hvis han havde været der.

18. april 1521 var også en historisk dag. Her stod Luther nemlig anklaget foran Rigsdagen i byen Worms i Tyskland. Rigsdagen var indkaldt af kejser Karl den 5., fordi Luthers protester mod det pavelige magtmissbrug havde skabt uroligheder. Luther svarede sådan her:

“Jeg hverken kan eller vil tilbagekalde noget, for det er hverken sikkert eller bringer frelse at gøre noget mod sin samvittighed. Gud hjælpe mig, Amen.”

Og så var reformationen ellers sparket i gang ...

P.S. Rigsdagen erklærede Luther for fredløs, men Luther havde magtfulde venner, der var klar til at hjælpe ham. Og på vej hjem fra Worms kom fyrsten af Eisenachs mænd pludseligt springende og lod som om de bortførte Luther. I virkeligheden ville de redde ham, og han sad så skjult på slottet Wartburg i ni måneder og oversatte Det nye Testamente fra græsk til tysk. Så derfor kan der være grund til at takke både paven, kejseren og hele Rigsdagen i Worms. For hvis ikke Luther var blevet erklæret fredløs, så var han ikke blevet bortført, og så havde han nok ikke fået ni måneders arbejdsro på Wartburg. Og så var Det nye Testamente ikke blevet oversat, så folk selv kunne læse det og med egne øjne se, at der ikke stod noget om afladshandel i Bibelen. En historisk dag, kan man sige ...

EN NY LUTHER?

I 1617 fejrede man 100-året for reformationen. I 1717 fejrede man 200-året for reformationen. I 1817 fejrede man 300-året for reformationen. I 1917 fejrede man 400-året for reformationen. I 2017 fejrer man så 500-året for reformationen.

Alle fejringerne har selvfølgelig taget form og farve efter tidens politiske og kulturelle omstændigheder. I 1917 var reformationsfejringen i Danmark fx vanskeliggjort af, at man pga. bestræbelsen på at holde sig neutral under 1. verdenskrig (1914-1918) ikke ville vise et alt for tydeligt tilhørsforhold til Tyskland. Alle fejringerne har også taget form og farve efter de åndelige strømninger og teologiske trends i tiden.

AFLADSHANDEL

I middelalderen havde man den forestilling, at når man var død, skulle man brænde i det, man kaldte skærsilden (renselses-ild). Man skulle brænde i skærsilden ligeså længe, man havde fortjent det, set i forhold til de synder, man havde gjort. Men opholdet i skærsilden kunne forkortes gennem den såkaldte aflad. Det var kirken, der havde magten til at give aflad.

I middelalderen kunne man fx få aflad ved:

- At gøre en god gerning (hjælpe syge og svage, bede)
- At tage på korstog

Man kunne også købe sig til aflad. Det kunne man fx gøre ved:

- At betale for, at *en anden* gjorde en god gerning på ens vegne
- At sende *en anden* på korstog
- Man kunne endda betale for, at *en anden* gjorde en god gerning – på *vegne af en anden* (fx hvis man ville forkorte sine afdøde forældres tid i skærsilden)

Når man købte aflad, fik man et afladsbrev. Rige mennesker havde selvfølgelig lettere ved at købe sig til aflad end fattige. Og gennem salg af afladsbreve fik kirken en masse penge.

I 1783 blev Nikolaj Frederik Severin Grundtvig født i Udby på Sjælland. Grundtvig var særligt glad for at være blevet født i netop 1783 (og ikke 1782 eller 1784), for det betød nemlig, at han var præcis 300 år yngre end Martin Luther (altså ikke på dato og klokkeslæt, men dog på årstal, for Luther er født i 1483).

I 1817 var Grundtvig altså i begyndelsen af 30'erne, præ-

cis som Luther i 1517 havde været i begyndelsen af 30'erne, da han med sine 95 teser satte reformationen i gang. Måske tænkte Grundtvig, at det var på tide, han også (som Luther) trådte lidt mere ind på den historiske scene.

Det havde han så småt allerede varmet op til i 1810, hvor han holdt sin dimisprædiken (en prædiken, som man dengang skulle holde, når man afsluttede en teologisk uddannelse på universitetet) og siden udgav prædikenen på tryk med overskriften: *Hvi er Herrens ord forsvundet fra Hans hus?*, som betyder noget i retningen af: Hvordan kan det være, at når præsterne prædiker i kirken om søndagen (i Herrens hus), så har det faktisk ikke noget med den kristne tro (Herrens ord) at gøre?

Ikke så overraskende var der flere præster, der blev fornærmede over den beskyldning, og nogle af dem samlede underskrifter ind til en klage. Da Grundtvig udgav prædikenen, skrev han også et forord, hvor han kritiserede selve eksamensformen: dimisprædiken. En prædiken var for Grundtvig at se noget, præsten holdt for en menighed for at styrke dem og sig selv i troen, en prædiken er ikke noget, man opfører for et bedømmelsesudvalg.

Samme år, altså 1810, noterede Grundtvig sådan her i et uddgivet skrift:

“O mine kristne! lad os dog agte dette vel. 300 år er igen forløbet siden Luthers dage, Gud alene ved om han nu igen vil oprejse en mand iblandt os kraftig i ord og gerning, som med høj røst og stærke ord kan gentage Herrens advarsel”.

Ja, Gud alene ved. Men måske havde Grundtvig også en fornemmelse af, at der snart ville dukke et menneske op på den historiske scene, som ville kunne måle sig med

Luther – med høj røst og stærke ord. Og det var jo slet ikke sikkert, det var helt tilfældigt, at der var lige præcis 300 år mellem Luther og Grundtvig ...

Grundtvig havde i hvert fald en fornemmelse af, at kirken og dens præster var kommet på afveje – som på Luthers tid – og at der igen (eller stadig) var brug for en reformation.

KNÆL I DIT KAMMER OG BED

I Danmark (og mange andre steder) blev der altså i 1817 fejret 300-års reformationsjubel. Og selvom den danske stat var gået bankerot i 1813, lagde København an til en fejring med maner. På reformationsdagen 31. oktober skulle alle byens spidser med kongen forrest bevæge sig i procession fra Amalienborg Slot til Trinitatis Kirke. Alle, der var værd at tale om, var inviteret med (også Tina Turner ville have været der, hvis hun havde levet dengang).

Grundtvig var *ikke* inviteret med. Han var jo blevet lidt upopulær, fordi han havde kritiseret præsterne med sin dimisprædiken, så ham var man ikke interesseret i at høre på. Grundtvig mente ellers nok selv, der kunne være grund til at høre på ham. Ja, faktisk mente han, at det var ham – og ikke alle de andre – der havde forstået, hvad et reformationsjubel skulle gå ud på. Hvorfor? Fordi Grundtvig mente at have forstået Luther.

Hvad er 1817 for et år? 1817 er knap 30 år efter Den franske revolution og to år efter, at Napoleon endegyldigt er blevet besejret. Der har altså lige været krig i Europa. 1817 ligger samtidig i forlængelse af 1700-tallets oplysningstænkning, hvor forestillingerne om, hvad mennesket kan opnå og udtænke, hvis bare det bruger sin fornuft, havde nået nye højder.

Så hvad vil man fokusere på med reformationsjubel i 1817: Fred og oplysning! Hvad vil man *ikke* fokusere på: Religion som noget, der skiller mennesker ad, og hvor nogle er protestanter og andre er katolikker. Hvordan vil man fejre reformationen: Ved at fejre Luther som et oplysningsmenneske, der rev sløret væk fra de fordomme og den overtro, der prægede middelalderen. Luther, sagde man, trådte op imod autoriteterne og viste dermed, at det enkelte menneske kan være et selvstændigt og myndigt menneske, når bare det bruger sin fornuft. Og Luther oversatte Bibelen og gjorde det muligt for folk selv at læse i den.

Og hvad kan man så bruge Bibelen til? Ja, ifølge en del 1800-tals teologer kan man bruge Bibelen til at lære, hvordan man er et ordentligt menneske. For Jesus er nemlig et godt eksempel på, hvordan mennesket skal leve og opføre sig – Jesus er et eksempel til efterfølgelse.

Grundtvig var fuldstændig uenig. Bibelen er ikke nogen moralsk oplysningsbog, der vil gøre det gode, kloge og fornuftstyrede menneske til et endnu bedre, klogere og fornuftigere menneske. Bibelen handler om tro. Og Luther trådte ikke op imod autoriteterne, fordi han pludselig havde fået tillid til sin egen fornuft. Han trådte op imod autoriteterne, fordi han havde tillid til Gud.

Reformationsfejringen i 1817 er altså for Grundtvig at se en omgang menneskelig selvovervurdering. Mennesket er – ifølge Grundtvig – *ikke* i stand til med sin fornuft at fatte hele verden i sin sammenhæng. Og mennesket er – ifølge Grundtvig – *ikke* i stand til at blive et godt og ordentligt menneske, hvis bare det læser lidt i Bibelen og bruger sin fornuft.

Hvad ville Luther mon have sagt? Tja – i forordet til Luthers samlede skrifter, der udkom i 1539, skriver han sådan her:

“... den hellige skrift er en bog af den art, at den gør alle andre bøgernes visdom til dårskab, fordi ingen uden den alene underviser om det evige liv. Derfor skal du ubetinget fortvivle om din egen følelse og fornuft. For med deres hjælp kommer du ingen vegne, men styrter med en sådan anmasselse dig selv og andre fra himlen ned i helveds afgrund, som det gik Lucifer. Men knæl i dit kammer og bed til Gud med ret ydmyghed og alvor, at han ved sin kære Søn vil give sin Helligånd til at oplyse og lede dig og give dig forstand” (*Luthers fortale til første bind af de tyske skrifter – fra Luthers skrifter i udvalg*, bind 1, s. 47).

TIL SAMTALE OG EFTERTANKE

A: Når man på Luthers tid købte aflad, så ‘investerede’ man på en måde i sin egen frelse. Munkene i kloster bad og gjorde gode gerninger, fordi de blev betalt for at ‘tage sig af det’.

Påstand: Det også er derfor, mange danskere betaler kirkeskat. Altså for at sikre, at kirken er der og dermed repræsenterer en forbindelse til en højere virkelighed. For der er en form for sikkerhed forbundet med, at kirken er der, også selvom man ikke bruger den til noget eller forholder sig til dens budskab.

Diskuter påstanden. Holder den?

B: I 1810 kaldte Grundtvig (nærmest) sig selv for en ny Luther. Og i 1842 skrev han sådan her: “Ja, mine venner, jeg hører ingenlunde til dem, der mener, at vi skal stå stille ved, hvad Martin Luther gjorde for 300 år siden; for kun døden står stille. Livet er altid i bevægelse. ... Men jeg vil ikke stå stille ved nogen grav, ikke engang ved Herrens” (Mindetale over Luther, 1842).

Find eksempler på mennesker (historiske eller nulevende), som du har beundret, men hvor beundringen har ændret sig eller er aftaget med tiden.

C: Hvis reformationsfejringerne til enhver tid har taget farve af tidsånden, hvad kan man så sige om reformationsfejringen i 2017? Hvad kendetegner vores egen tidsånd? Hvordan fremstiller vi mon Luther og reformationen i dag?

Hvad kan vi **tro på**?

Hverken Luther eller Grundtvig ville lave en ny kirke eller opfinde en ny kristendom. De ville tvært imod finde tilbage til det, de mente, var den oprindelige og sande kristendom. Og i den proces fik de åbnet for en diskussion af, hvordan man kan finde vished for sin tro, og hvordan man kan vide, hvad der er sandt. Den diskussion er ikke slut.

KUN GUD KAN SE IND I HJERTET

“Maude er gået i seng” – kan en mand sige om sin kone (hvis han tør), hvis hun har trukket sig fornærmet tilbage fra en konflikt. Alle, der har set TV-serien Matador, vil vide, hvad der menes.

Når Luther kalder sit skrift fra 1520 for *Kirkens babyloniske fangenskab*, så hentyder han også til noget, han regner med, at læseren kender. Hvad er mon det? Altså: Hvad er et ‘babylonisk fangenskab’?

I Det gamle Testamente, i det kapitel, der hedder ‘Salmernes Bog’, står der sådan her:

Ved Babylons floder
sad vi og græd,
når vi tænkte på Zion;
i poplerne derovre
hængte vi vore citere.
For vore fangevogtere
krævede, at vi skulle synge,
Vore plageånder krævede glædessang:
“Syng for os

af Zions sange!”
Hvordan skulle vi kunne synge
Herrens sange
på fremmed jord?
(Salme 137)

Zion ligger i Jerusalem, det er navnet på templets sted – det sted, hvor israelitterne ifølge fortællingerne fra Det gamle Testamente kan møde Gud. Men de mennesker, der sidder her i salmen og græder ved Babylons floder, kan ikke komme til Jerusalem, fordi de er blevet taget til fange og er blevet ført til nabolandet Babylon. Eksilet i Babylon, som det også kaldes, er en historisk begivenhed (ca. 600 år f.Kr.), hvor en del af israelitterne blev deporteret til Babylon, fordi de havde tabt en krig mod kong Nebukadnezar. (Det passer dog nok ikke helt, at de ikke kunne andet end at sidde og græde. De kunne jo fx skrive salmer).

Luther udsender altså et skrift i 1520 med titlen: *Kirkens babyloniske fangenskab*. Det er det skrift, som får paven til at udstede en ‘bulle’ (se kapitel 1) og bandlyse Luther. Luther skriver, at kirken (dvs. hele kristendommen)

befinder sig i en slags fangenskab, fordi pavemagten har gjort kirken til noget andet, end den skal være. Men ligesom israelitterne ikke blev siddende ved Babylons floder i al evighed, men sidenhen vendte hjem til Israel, så kan kirken også godt slippe ud af sit fangenskab. Kirken er stadig kirke, også selvom den lige nu er på afveje.

Her er et lille uddrag fra *Kirkens babyloniske fangenskab*, der handler om ‘fyldestgørelse’ (altså at ‘gøre fyldest’, dvs. leve op til, hvad Gud forventer og dermed være ‘fuldkommen’):

“Hvor uværdigt de [altså paven og præsterne] har behandlet fyldestgørelsen, har jeg til overflod omtalt i skrifterne om afladen. De har i høj grad misbrugt det til skade for de kristne på både legeme og sjæl. For det første har de lært sådan, at folk aldrig vil kunne forstå *den sande fyldestgørelse, som er at begynde et nyt liv*. Dernæst har de gjort fyldestgørelsen så vigtig og uundværlig, at der ikke bliver plads til troen på Kristus. De plager de stakkels samvittigheder, så én løber til Rom, én her, én dér, én bliver munk, en anden slår sig selv med ris, én ødelægger sit legeme med nattevågen og faste. Alle råber som gale i munden på hinanden: “Se, her og dér er Kristus”. De mener, at Guds rige, som er inden i os, vil komme ved at overholde den slags. Og disse misfostre skyldes dig, du romerske papestol, og dine morderiske love og ritualer, hvormed du har ødelagt hele verden, så man tror, at man kan gøre fyldest for sine synder over for Gud med gerninger. *Men over for Gud kan man kun gøre fyldest med et angerfuldt hjertes tro*. Denne tro gør du ikke alene tavs med alle disse tumulter, du undertrykker den også, så din umættelige blodigle har nogen, til hvem den kan sige: “bring hid, bring hid”, så den kan sælge synd.” (fra *Kirkens babyloniske fangenskab*, 1520)

Altså: Pavekirken har fået folk til at tro, at hvis man betaler penge og/eller overholder nogle regler, som kir-

ken udsteder, så kan man blive fuldkommen i Guds øjne. Men, siger Luther, man kan ikke skrabe point sammen hos Gud, og når kirken bilder folk sådan noget ind, så ødelægger den hele verden. For alt bliver til løgn, når folk kun gør godt mod hinanden, fordi de selv vil opnå et eller andet. Og endnu mere løgn bliver det, når folk tror, at de kan betale penge for at slippe for at gøre godt.

Men Gud kigger slet ikke på, hvad folk gør (eller på, hvor meget de betaler). Gud kigger på det angerfulde hjerte. Ingen kan se ind i hjertet på en anden, det kan kun Gud. Man kan måske ikke engang se ind i hjertet på sig selv – for man kan let bilde sig ind, at man er blevet snydt og forbigået, og at alle andre er onde og har rottet sig sammen, mens man selv er god. Og man kan også let bilde sig ind, at man er forkert og falsk og et særlig ussel menneske. Og begge dele er i virkeligheden noget rod, og derfor mener Luther, at man trygt skal overlade det til Gud at kigge ind i hjerterne, og at man skal leve i tro og tillid til Guds nåde.

Hvordan kan Luther være sikker på, at han havde ret i det? Kan han kigge ind i hjertet på Gud? Nej, det kan han selvfølgelig ikke, men han har opdaget et sted i Bibelen, som han mener gør alting klart. Det er i Paulus’ brev til romerne, hvor der står:

“For jeg skammer mig ikke ved evangeliet; det er Guds kraft til frelse for enhver, som tror, både for jøde, først, og for græker. For i det åbenbares Guds retfærdighed af tro til tro – som der står skrevet: ‘Den retfærdige skal leve af tro.’” (Romerbrevet 1,16-17).

Den retfærdige skal leve af tro, dvs. ikke ved at gøre gode gerninger og overholde en masse regler eller betale penge som erstatning. Og derfor mener Luther, at det er så vigtigt, at alle kan læse i Bibelen. For Bibelen gør det muligt at gennemskue og tale imod pavens magtmis-

brug, så kirken kan slippe ud af sit (babyloniske) fangenskab.

P.S. Grundtvig gendigtede i øvrigt den gamle salme fra Salmernes Bog i 1837 og skrev sådan her:

Ved Babylons floder
vi sørgende sad,
og græd for vor moder,
Den hellige stad,
lod harperne hænge,
med springende strenge,
i pilenes top.

MAN KAN IKKE TRO PÅ EN BOG

Her er en fyr, der hedder Henrik. Henrik Nicolai Clausen, også kaldet H.N. Clausen. Han er ti år yngre end Grundtvig og for nylig blevet udnævnt til professor i teologi ved Københavns Universitet. Og så har han lige udgivet et stort værk, der hedder *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus* (1825).

Her kan man læse, at der er sket en del med teologien siden Luther. Det er stadig vigtigt at læse i Bibelen, som Luther sagde, for det er Bibelen, der giver svaret på, hvad kristen tro er. Men man har samtidig opdaget, at Bibelen ikke er helt så klar, som Luther hævdede. Det er faktisk en temmelig uoverskuelig bog, fyldt med huller, altså ord, der måske er forsvundet ud af de gamle manuskripter, og som gør meningen dunkel. Og den er fyldt med skrifter fra forskellige perioder, der nogle gange modsiger hinanden, og hvor forfatteren er ukendt eller er en anden end den, der står nævnt i teksten.

Så selvom Bibelen nu kan læses på alverdens sprog, så er den stadig ikke til at forstå. Og H.N. Clausen må altså nå frem til den konklusion, at på den ene side er Bibelen



H.N. Clausen

grundlaget for den kristne tro, på den anden side kan almindelige mennesker ikke forstå den. Den er, som han skriver, “for vag til at kunne forstås af lægfolk.”

Derfor er det godt, at der findes professorer i teologi. For de har læst mange bøger, bøger om sprog og filosofi og meget mere. Og de kan hjælpe folk til at forstå, hvad der står i Bibelen, når nu folk ikke selv kan fatte det.

Her er det, at Grundtvig bliver vred. Og svarer igen. Eller rettere: Kirken svarer igen. Grundtvig skriver nemlig en lille pamflet, der hedder *Kirkens Gienmæle* (1826), der netop betyder: ‘Kirken svarer igen.’

Han skælder ud på H.N. Clausen, men faktisk også på Luther og på den reformatoriske teologi, der siden Luther har lagt så meget vægt på, at svarene skal findes i Bibelen, at de har overset, at tro er noget, der lever, og ikke noget, der står i en bog.

Han skriver sådan her:

“Vi må nødvendigvis indrømme, at alle reformatorerne så fejl af den kristelige kirkes oprindelige skikkelse, og lagde vitterlig eller uvitterlig grunden til det nye eksegetiske pavedømme, under hvilket nu hele den kristne menighed sukker, og som alle kristelige boglærde må forene sig om i bund og grund at ødelægge, da det nu er kommet så vidt, at selv den yngste professor på vores universitet vil, som summus Theologus [den mest fremtrædende teolog], være menighedens eksegetiske pave, på hvis bud den historisk-kristelige kirke skal nedrives, og en ny bygges af lutter teologisk maculatur [her: dårlige bøger]: af de mod hinanden protesterende eksegetiske kollegie-hæfter [hæfter med renskrift af forelæsninger], i hvilket sig selv ophævende luft-kastel den kristne menighed skal bekende, at den tror ens, men ved ikke hvad!” (*Kirkens Gienmæle*, 1826)

Det betyder noget i retningen af: Reformationen førte til, at den kristne kirke igen kom på afveje, også selvom det måske ikke var med vilje. For Luther havde jo peget på skriften (altså Bibelen), men skriften er ikke klar, og skal udlægges af en ekseget (altså en teolog, der har lært skriftudlægnings – eksegesen – på universitetet), og derfor er der stadig en magtfuld elite, der opfatter sig selv som nøglen til, hvad kristendommen er, og som på den måde stiller sig i vejen for almindelige menneskers gudstro. Og så kalder Grundtvig eksegeterne for paver. For ligesom paven på Luthers tid stod i vejen for, at kirken kunne være sand kirke, så hævder Grundtvig, at eksegeterne står i vejen for, at kirken kan være sand kirke nu på

Grundtvigs tid. Kirken er igen i et ‘babylonisk fangenskab’, og måske er det indirekte Luthers skyld, eller i hvert fald dem, der har ført hans tanker videre. Grundtvig kalder det nye babyloniske fangenskab for et ‘eksegetisk pavedømme.’

Men, siger Grundtvig til H.N. Clausen, troen lever altså alligevel derude i menigheden. Og det har den gjort siden disciplene gik sammen og begyndte at holde gudstjeneste sammen. Altså efter Jesus var død og de skulle prøve at forstå, hvad det betød, når man sagde, at han *ikke* var død, men levende.

Og de begyndte at fortælle historier, ting de kunne huske eller havde hørt fra andre, at Jesus havde sagt eller gjort. Og på et tidspunkt, mange år senere, var der en, der skrev fortællingerne ned. Det blev til Markusevangeliet. Og så var der en, der syntes, at det skulle fortælles på en lidt anden måde. Og det blev til Matthæusevangeliet. Og så kom Johannesevangeliet, som var meget anderledes. Og Lukasevangeliet kom endnu senere, hvor der første gang står noget om, hvordan det gik til, da Jesus blev født, altså den der fortælling om Josef og Maria og stjernen over stalden i Betlehem. Og alle fire evangelier, altså fortællinger om Jesu liv, død og opstandelse, kom med i Det nye Testamente, som sammen med Det gamle Testamente blev til det, vi kalder Bibelen. Men *før* det, altså før der var en bibel, var der mennesker, der mødtes og holdt gudstjeneste.

Så derfor kan Bibelen ikke være grundlaget for den kristne tro. For troen var der først. Troen var der i menigheden hos de mennesker, der mødtes og fejrede gudstjeneste sammen, og som godt vidste, at man ikke kan tro på en bog. Den kan være skrevet med nok så fine og indviklede bogstaver, det er jo dog bare bogstaver.

Men hvad troede de så på? Altså hvordan forstod de

deres tro, og hvordan udtrykte de den? Grundtvig fik den skøre idé, at da Jesus var død, men endnu ikke var faret til himmels, da mødtes han med disciplene og hviskede nogle ord til dem. Og de ord var *Trosbekendelsen*, som stadig siges i kirken, fx når et barn skal døbes. Ordene er altså levende ord, der er gået fra mund til mund igennem hele kirkens historie, og ikke døde bogstaver i en bog.

Grundtvig droppede idéen igen. Og det var nok klogt nok, for *Trosbekendelsen* er ikke blevet hvisket nogen i øret, den har kloge (og mindre kloge) folk diskuteret sig frem til (og skændtes sig frem til) i kristendommens første århundreder i et forsøg på at sammenfatte, hvad der er indholdet af den kristne tro. Og det diskuterer man så stadig.

Men Grundtvig gik aldrig væk fra tanken om, at tro er noget, der lever i menigheden og ikke noget, der står i en bog. Troen lever, når menigheden mødes og synger sammen og døber og fejrer nadver.

P.S. I *Kirkens Gienmæle* kalder Grundtvig H.N. Clausen for en vranglærer og en kætter og sætter spørgsmålstegn ved hans teologiske kompetence. Og den gode professor bliver så sur, at han anlægger en injuriansag, som han vinder. Og i årene 1826-1837 er Grundtvig derfor underlagt censur. Det betyder ikke, at han ikke skriver og også udgiver en hel del, men det betyder, at hans tekster først skal vurderes af censuren, før de må slippe ud i offentligheden.

I dag er der mange, der tænker på Grundtvig som en forkæmper for frihed. For religionsfrihed: At tro er en fri sag og ikke noget, man kan tvinge nogen ind i eller ud af. For ytringsfrihed: at staten ikke må forhindre sine borgere i at tænke og udtrykke sig frit, også selvom det, de siger, er virkelig dumt eller farligt eller langt ude. Og her

kan der måske være grund til at sende en venlig tanke til den unge professor Henrik Nicolai Clausen, for hvis ikke Grundtvig havde mærket på egen krop, hvad det vil sige at få mundkurv på, så er det ikke sikkert han havde stået lige så fast på det med friheden ...

I øvrigt: Grundtvigs kritik af Luther var nok ikke helt retfærdig. Luther mente ikke, at Bibelen bare sådan uden videre giver klare og færdige svar, og at alt i Bibelen er sandt og rigtigt. I et forord til en samlet udgave af sine skrifter skriver han godt nok sådan her: “Jeg ville ønske, at ingen af mine bøger var blevet skrevet, eller at de alle som én var gået tabt” (1539), som en måde at sige på, at den eneste bog, der er brug for, er Bibelen. Men det skal ikke tages alt for bogstaveligt ...

TIL SAMTALE OG EFTERTANKE

A: Luther henviste til Bibelen som et sikrere sandhedsvidne end paven. Grundtvig henviste til menighedens liv og den fælles gudstjeneste som et sikrere sandhedsvidne end de universitetsuddannede teologer. I dag henviser vi ofte til vores følelser og fornemmelser, når vi skal vurdere om noget er sandt. Man kan fx høre nogen sige, at “min mavefornemmelse siger mig, at dette er det rigtige at gøre.” I løbet af 500 år har vi altså skiftet paven ud med maven som autoritet. Men holder vores mavefornemmelser? Eller hvordan kan man vide, hvad der er sandt og rigtigt?

B: Luther og Grundtvig ville finde tilbage til en sandere udgave af kristendommen. Men findes der sand og falsk kristendom? Eller giver det slet ingen mening at forholde sig kritisk til kirken, kristendommen og forskellige fortolkninger af, hvad tro er, fordi alle udgaver af kristendommen kan være lige gode? Og hvem bestemmer, hvad der er sand kristendom?

Fra fædre **til brødre**

En af de helt store forskelle på Luther og Grundtvig er, at de befinder sig på hver sin side af Den franske revolution. Luthers samfund er hierarkisk opbygget, både i familien, hvor far sidder for bordenden, og i landet, hvor Luther opfattede fyrsten som en slags landsfader. Det samfund, der er på vej på Grundtvigs tid, har ingen 'fædre for bordenden', og Grundtvig føler det nødvendigt at forholde sig til, hvordan man laver samfund, når alle er 'brødre', dvs. når alle principielt set er lige og skal deles om ansvaret.

MÅNENS LYS I MØRKET

“Hvor megen forstand tror du der er i hovedet på den, der udsteder ordrer dér, hvor han slet ikke har nogen myndighed? Hvem vil ikke kalde den, der befaler månen at skinne, når han ønsker det, vanvittig?” (Luther: *Om den verdslige øvrighed*, 1523)

Kommunistiske stater hedder ofte noget, hvor ordet 'folk' eller ordet 'demokrati' indgår (og demo-krati, der kommer fra græsk, betyder netop folke-styre), fx DDR (altså Deutsche *Demokratische* Republik), *Folkerepublikken* Kina og Nordkorea, der officielt hedder: Den *Demokratiske Folkerepublik* Korea. Det giver sådan set meget god mening, for når staten hævder at repræsentere folket, så er det jo et folke-styre. Også selvom der kan være mennesker i landet, der ikke opfatter sig som repræsenteret.

I radikale tilfælde hævder staten ikke blot at repræsentere folket, men at udtrykke folkets vilje, folkets tanker, folkets sjæl. Den, der her tænker anderledes end staten

eller vil noget andet, end hvad staten vil, kan så ikke være en del af folket. For staten er folket.

Det er et godt modbillede at tænke på, når man skal prøve at forstå, hvad Luther havde gang i med sin tale om 'det åndelige regimente'. Luther sagde: Der findes et åndeligt regimente, som udgør en usynlig grænse for, hvad fyrsten og statsmagten kan blande sig i. Hvis fyrsten begynder at tro, at han kan bestemme over menneskers sjæl, så svarer det til, at han gav sig til at koste rundt med månen. Det kan han ikke. Der er grænser for hans magt. Og derfor, sagde Luther, kan han eller nogen anden heller ikke tvinge nogen til at tro. Man kan godt tvinge folk til at lære Fadervor og Trosbekendelsen og De ti bud udenad, men man kan ikke tvinge dem til at tro.

Men det åndelige regimente er altså ikke noget, man kan se. Det er ikke sådan, at kirken ifølge Luther udgjorde det åndelige regimente, og statsmagten udgjorde det verdslige regimente, og at stat og kirke dermed var

adskilt. Tværtimod medførte reformationen, at kirken blev underlagt fyrsten. Kirken som institution kom altså ind under fyrstens magtområde, men menneskets sjæl – sagde Luther – kunne fyrsten dog ikke bestemme over. Der gik grænsen.

Det er ikke godt nok, Luther! Sagde Grundtvig 300 år senere. Det bliver jo stadig et samfund fyldt med tvang.

Og det gjorde det i den grad også ...

Kort fortalt: Luther gjorde op med paven og kirken som en magtinstans. Kirken, sagde Luther, skal ikke bruge sværd, men kun ord. Og kirken skal ikke skrabe penge til sig og besidde en masse ejendom.

Men Luther havde ikke noget problem med magt i øvrigt. Magt er nødvendigt, for der findes masser af både dovne og onde mennesker, som skal styres og tugtes. I et hjem skal der være én, der har magten: husfaderen skal sidde for bordenden og sikre tryghed, arbejdsomhed og orden i sin husstand. Ikke noget med rundkredspædagogik og “hvad har I lyst til at lave i weekenden?” her. Og i et land skal der være én, der har magten. Nemlig fyrsten, som er landets fader. Og uden om alt dette er der Gud Fader, som er alt og alles fader. Så at selv hvis fyrsten er en grusom tyran (og det er der ifølge Luther mange fyrster, der er), så vil Gud Fader i sidste ende give ham sin straf. Men først i sidste ende, og indtil da må man finde sig i ham.

På den baggrund kan man jo godt forstå, at mange fyrster var glade for Luther. Hvis de gik over til protestantismen, så slap de for at skulle dele magten med paven og kunne få lov at styre det hele selv. Den type samfund, der fulgte i kølvandet på reformationen, ligger derfor meget langt fra det frie demokratiske samfund, vi har i dag. Alligevel var Luther ikke bleg for at sige fyrsterne imod, når de tiltog sig en magt, de ikke havde:

“Hvor strengt de end befaler, og hvor meget de end tager på veje, så kan de virkelig ikke tvinge folk til mere end at adlyde dem med munden og hånden. Hjertet kan de sandelig ikke tvinge, selv om de så sled sig til døde. For ord-sproget taler sandt, når det siger: Tanker er toldfri” (*Om den verdslige øvrighed, 1523*).

Hvis man afskaffer tanke- og trosfriheden og bilder sig ind, at man kan tvinge folk til at tro noget bestemt, så skaber man kun løgn. For så begynder folk bare at sige, at de tror og tænker noget andet, end de rent faktisk gør. Hjertet kan man ikke tvinge.

FRIHED, LIGHED OG BRODESKAB

Luther gjorde oprør mod den pavelige *kirke-stat*. Ud af dette oprør kom en række territorialstater med hver sin *stats-kirke* og med fyrsten som både kirkens og landets overhoved. Også fx i Danmark. Det var ikke godt nok, sagde Grundtvig. For det var ikke frit nok. Det blev et kontrolsamfund, nu ikke længere med paven og biskopperne som kontrolinstans, men med fyrsten og staten. Men det er jo let nok for Grundtvig at være kritisk, for han befinder sig i en tid, der ligger 300 år senere. På den anden side kan man også sige, at hvis man vil tage nogle af Luthers tanker til sig, så kan det være nødvendigt at være kritisk over for andre af hans tanker eller at være kritisk over for de virkninger, som nogle af hans tanker fik.

Luther tænkte hierarkisk om samfundet. Og selvom han ønskede, at husfaderens børn, kone og tyende skulle blive klogere og dygtigere (fx mente Luther at både drenge og piger skulle i skole, og at det vigtigste arbejde, der fandtes, var arbejdet som lærer), så forestillede han sig ikke, at hvert enkelt menneske skulle vokse op og blive i stand til selv at bestemme, hvordan det ville leve sit liv. Og han forestillede sig slet ikke, at alle mennesker skulle

vokse op og blive i stand til at tage et fælles ansvar for samfundet.

Imellem Luther og Grundtvig ligger selvfølgelig en masse begivenheder. Tanker er blevet tænkt, tårer er blevet grædt, bøger er blevet skrevet, verdener er blevet udfor-sket. En af de begivenheder, der er fuldstændig umulig at komme udenom, er Den franske revolution i 1789, hvor – kort fortalt – folket tog magten og huggede hovedet af kongen.

I Danmark var man jo på sikker afstand af de voldsomme begivenheder i Paris, men man kunne alligevel mærke det som bølger af nye tanker: Frihed, lighed og broderskab. Mange år senere holdt Grundtvig en række foredrag, hvor han kiggede tilbage på sit liv set i forhold til historiens begivenheder (de blev kaldt Mands Minde-foredragene). Her beskrev han Den franske revolution som en begivenhed, der “åbnede et nyt tidsrum i verdenshistorien.” (*Mands Minde, 9. juli 1838*).

Grundtvig var ellers ikke meget for folkelige opstande og massebevægelser, og selvom udtrykket ‘det folkelige’ nærmest er en grundtvigsk opfindelse, så ville han næppe have haft fast plads på stadion med klaphat og fadøl, hvis han havde levet i dag. Det skulle da lige være, hvis han havde kunnet få lov at være træneren. Men han var helt med på, at de tanker, der strømmede ud fra Den franske revolution, var nogle man måtte forholde sig til. Verden var blevet en anden:

“*Stændertiden* er forbi, nu skal *folketiden* komme” (skrev Grundtvig i 1849 i tidsskriftet *Danskeren*, som han selv udgav).

Ændringen i betydningen af ordet ‘folk’ kan bruges som eksempel på den forandring, der var sket: “Det har jeg folk til,” kan man sige og mene: Der er nogle, der står

under mig i hierarkiet, og som jeg har sat til at gøre det arbejde, jeg ikke selv har lyst eller tid til. Men det er en anden betydning af ordet ‘folk’, der ligger i ord som ‘folketing’, ‘folkeskole’ og ‘folkekirke’ eller i ordet ‘folkehøjskole’, der netop stammer fra Grundtvigs ideer om en *folkelig* højskole.

Hvorfor mente Grundtvig, at det var vigtigt med en folkelig højskole? Det mente han af flere grunde. En af dem var, at han havde set, hvor brutalt det kunne gå for sig, når folket tog magten (som i Paris i 1789), og hvis folk skulle blive i stand til at træffe fælles beslutninger på samfundets vegne, så skulle der være en forståelse af, hvad det er, vi er fælles om. Derfor måtte karle og piger på folkehøjskole og lære sagn og sange, mytologi og historie og finde en måde, hvorpå man kunne tale med hinanden. Også om uenigheder.

Den tid var ved at være forbi, hvor far sad for bordenden. I fremtiden ville der ikke være nogen ‘fædre’ længere, alle ville være brødre og sidde i rundkreds. Men hvis alle også skulle være både frie og lige, og ingen tog den andens frihed fra ham, så ville det komme til at kræve lidt øvelse. For “... hvem der selv vil være fri, må lade næsten være det med sig” (*Mands Minde, 21. september 1838*).

P.S. Den 21. marts 1848 gik det danske folk på gaden – nogle af dem i hvert fald – og krævede folkestyre og en fri forfatning. Grundtvig gik ikke med, men rygtet siger, at han stod i et vindue og kiggede ned på optøget. Et egentligt folkestyre fik man ikke, parlamentarisme (altså at en regering ikke må sidde, hvis den har et flertal imod sig) fik man først i 1901, og kvinder og tyende fik først stemmeret i 1915.

TIL SAMTALE OG EFTERTANKE

A: Luthers forestilling om 'det åndelige regimente' skaber et frirum. Godt nok et usynligt frirum, for det handler om, at tanker, tro og samvittighed er frie og ligger uden for fyrstens magtområde, mens fyrsten kan bestemme på alle andre områder. Også Grundtvig havde en stærk sans for dette frirum: Enhver har lov til at tro og mene (og udtrykke!), hvad han vil. Også selvom det, han mener, er dumt eller forkert eller farligt.

Diskuter, om I er enige med Luther og Grundtvig. Er det vigtigt, at der findes et frirum, som samfundsmagten ikke har nogen magt over? Og hvordan kan man tale om det frirum, hvis ikke det kan ses og udpeges? Kan man forestille sig tanker, holdninger eller trosformer, der ikke kan være plads til i et demokratisk samfund, og som man derfor må skride ind overfor med magt?

B: I 1847 skrev Grundtvig sådan her: "Jeg stræber stedse tydeligere efter at holde danskhed og kristendom ud fra hinanden, ikke som uforlignelige, men dog som så højst forskellige, at den ene kun gælder i en krog af Norden, den anden over hele verden, den ene gælder kun for en tid, den anden både for tid og evighed." (Folkelighed og Christendom, 1847)

Grundtvig var ellers blevet beskyldt for nærmest at gøre 'danskhed' til en religion. Det var 'danskheden' Grundtvig ville opbygge og samle folk om på højskolerne, for at der kunne opstå et nationalt fællesskab, som samfundet kunne bygge på.

Er 'danskhed' også det, vi bygger vores samfund på i dag? Hvordan taler vi om 'danskhed' og hvorfor?

Mennesket er skabt med et varmt hjerte

Luther søgte efter en nådig Gud. Og han fandt en nådig Gud, da han opdagede, at Gud ikke er optaget af at vurdere mennesker på deres gerninger. Hvis Gud rent faktisk skulle vurdere et menneske på sine gerninger, ville det ifølge Luther stå meget skidt til. For mennesket er en synder og har meget svært ved at gøre det gode. Grundtvig så anderledes på det. Nok er mennesket en synder, men det er også skabt af Gud. Også det menneske, der ikke er døbt og som heller aldrig bliver det, er skabt af Gud og dermed skabt med et varmt hjerte.

ET NEGATIVT MENNESKESYN

Der findes eksempler på, at systemer er brudt sammen – fx i forbindelse med naturkatastrofer eller politisk uro – og at folk i supermarkeder og butikker pludselig bare tager, hvad de kan få fingre i på hylderne. Også mennesker der under andre omstændigheder ikke ville stjæle så meget som en pakke tyggegummi. Hvad betyder det? Betyder det, at de sådan set altid har haft lyst til at stjæle, men at loven og den almindelige samfundsorden har holdt dem fra det?

I hvert fald skelner Luther mellem det at udføre, hvad loven kræver, og at *opfylde* loven. Langt de fleste mennesker kan nemlig godt finde ud af at udføre, hvad loven kræver. For det meste. De fleste kan godt lade være med at slå nogen ihjel, og selvom shoplifting er en hel del

mere udbredt end mord (også blandt folk der ikke har et økonomisk behov for at stjæle), så kan ganske mange mennesker også godt finde ud af at lade være med det. Men det store spørgsmål er, om de også kan lade være med at have lyst til det. Eller – for at gå til de mere uskrævede regler: Der er mange, der godt kan lade være med at gå i seng med en anden end deres egen mand eller kone, men langt færre kan lade være med at have lyst til det.

Pointen her er ikke, om det er gode eller dårlige regler, pointen er, at der er forskel på at udføre, hvad en eller anden lov kræver (betale skat, fx), og så at gøre det helt af sig selv og fordi man har lyst (og det sidste kaldte Luther altså at *opfylde* loven). Luthers fornemmelse for, hvad et menneske er for en størrelse, sagde ham, at det er

meget få mennesker, der af sig selv og helt uden at ville opnå noget med det fx hjælper mennesker i nød eller deler ud af deres ejendom. Også selvom det er det, Bibelen opfordrer os til.

Synd, kalder Luther det. Mennesket er en synder, siger han. Og det handler ikke om, at mennesket ikke kan lade være med at kigge på damer, drikke sprut eller spise for mange chips (eller andre ting, som gennem tiden er blevet kaldt 'syndigt' af det pæne borgerskab), men *at mennesket ikke kan finde ud af at leve uden regler*.

Hvis mennesket ikke var en synder, så var der heller ikke brug for regler. Så var vi bare glade og gode ved hinanden.

Mennesket er en synder. Det lyder jo ret negativt. Men for Luther var der også noget positivt ved det. For det betyder, at ingen set med Guds øjne er bedre end andre. Og når Gud tilgiver et syndigt menneske, så er det ikke fordi det menneske har været lidt bedre end andre til at score point hos Gud. Det er fordi, Gud er nådig. Og Guds nåde kan man kun modtage ved troen på Jesus Kristus. Man må tro, at Gud er nådig, og så overlade resten til Gud selv:

“En kristen er fri i forhold til alle ting og står over alle ting. Han behøver ingen gode gerninger for at blive retfærdig og salig, for troen giver ham alt til overmål. Og hvis nogen var så tåbelig at mene, at han ved en god gerning kunne blive retfærdig, fri, salig eller kristen, da ville han miste troen og alting. Det er som med hunden, der havde et stykke kød i munden, men samtidig snappede efter spejlbilledet i vandet, så han derved mistede både kød og spejlbillede.” (*Om et kristent menneskes frihed*, 1520)

P.S. Det betød ikke, at Luther så mente, mennesker bare

skulle droppe at forsøge at være gode ved hinanden. Det var jo faktisk det, han mente, ville ske helt per automatik, når folk blev kristne, altså at mennesker så helt af sig selv ville være glade og gode ved hinanden. Desværre mente Luther så også, at der fandtes meget få sande kristne. Måske fandtes der slet ingen ...

ET IKKE HELT SÅ NEGATIVT MENNESKESYN

“Menneskelivet er underligt” skrev Grundtvig i en sang fra 1861, og det er det da virkelig også, men også forunderligt. Og længere nede i samme sang skriver han:

Mennesket er i Guds billede skabt
med levende ord på sin tunge,
og derfor kan han mellem træ'r og dyr
med guderne tale og sjunge.
(*Menneskelivet er underligt*, 1861)

Mennesket er skabt i Guds billede, det står der i Bibelens allerførste kapitel. Det er et lidt mærkeligt vers, for Gud taler i flertal. Der står nemlig: “Gud sagde: “Lad os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os!” (1. Mosebog 1,26). For Grundtvig var det et afgørende sted og også en udfordring for tanken. For hvad vil det sige, at mennesket er skabt i Guds billede?

Et andet sted skriver Grundtvig: “Mennesket er ingen abekat, bestemt til først at efterabe de andre dyr og siden sig selv til verdens ende, men han er en mageløs, underfuld skabning, i hvem guddommelige kræfter skal kundgøre, udvikle og klare sig gennem tusinde slægter som et guddommeligt eksperiment, der viser, hvordan ånd og støv kan gennemtrænge hinanden og forklares i en fælles guddommelig bevidsthed” (*Nordens Mythologi*, 1832).

Det kan godt være, at mennesket er en synder, som Luther sagde. Men mennesket er også et “guddommeligt

eksperiment af støv og ånd”. Og menneskelivet er godt. Mennesket har en stemme, så det kan svare, når Gud kalder. Ellers ville det jo være helt ligegyldigt, når vi med fortællingen om Jesus hører, at Gud blev menneske og på den måde kom til mennesket.

Et andet spørgsmål, som Grundtvig tumlede med, var spørgsmålet om forskellen mellem at være døbt og ikke at være døbt.

En af fortællingerne fra Bibelen siger, at da Jesus blev korsfæstet, hang der en røver ved siden af ham, og Jesus sagde til ham: “I dag skal du være med mig i paradiset.” Men røveren var jo ikke døbt. Mennesket må altså være noget, være en, som Gud vil tage til sig, også før det bliver døbt.

Men hvad er så dåben? Dåben, siger Grundtvig, er fornyelsen, begyndelsen på et liv i tro, håb og kærlighed. Men troen er afhængig af, at der på forhånd er liv i hjertet. Hjertet må nødvendigvis være varmt, hvis der overhovedet skal være mulighed for tro. Hjertet må have en levende trang i sig, for hvor der er længsel, er der liv. Længslen holder liv i hjertet.

Mennesket er en synder, sagde Luther. Det er måske nok rigtigt, sagde Grundtvig, men det er skabt med et varmt hjerte, et længselsfuldt hjerte.

Det er dog noget.

TIL SAMTALE OG EFTERTANKE

A: Det er mærkeligt, at der kan være noget befriende ved at tænke negativt om mennesket. Men man kan sådan set godt sige, at når Luther peger på, at det aldrig kan blive godt nok i Guds øjne, så slipper vi også for hele tiden at spekulere på, om vi er gode nok.

Diskuter, om man kan få øje på et luthersk menneskesyn i den måde, vi taler om os selv og hinanden på.

B: Grundtvig står på en måde på skuldrene af Luther. For han er med på, at det er befriende ikke at skulle tænke på hele tiden at gøre det rigtige. Men, siger han, det kan godt være, at mennesket ikke er godt – men menneskelivet er godt. For Gud er livets og menneskets skaber. Og mennesket er noget særligt, fordi det har ånd og har mulighed for at sætte tanker og ideer i verden. Mennesket har sprog og en stemme, så det kan svare, når nogen siger “godmorgen” og det har et hjerte, der kan ønske og længes.

Diskuter, om man kan få øje på et grundtvigsk menneskesyn i den måde, vi taler om os selv og hinanden på.

C: Diskuter, om et luthersk og et grundtvigsk menneskesyn står i modsætning til hinanden.

TAK

Tak til professor Ove Korsgaard for kritisk medlæsning og til Ejvind Oxe for kyndig korrekturlæsning.

Og tak til den gruppe af 'forsøgskaniner' der deltog i et studieforløb om Luther og Grundtvig i efteråret 2016.